

25. *Антивакцинаторську акцію під стінами Верховної Ради очолював священник УПЦ МП з Почаєва* // Релігійно-інформаційна служба України: https://risu.ua/antivakcinatorsku-akciyu-pid-stinami-verhovnoyi-radi-ocholyuvav-svyashchenik-upc-mp-z-pochayeva_n122720?fbclid=IwAR3E8fDQ1vppbFs56Nolt3RvoVLANAWHy3uEpmNr8lqyD2o8_1DN3RWdq4

26. *Православна Церква України підтримує вакцинацію* // Релігійно-інформаційна служба України: https://risu.ua/pravoslavna-cerkva-ukrajini-pidtrimuye-vakcinaciyu_n99510

27. *Предстоятель ПЦУ: Церква підтримує вакцинування від COVID-19* // Релігійно-інформаційна служба України: https://risu.ua/predstoyatel-pcu-cerkva-pidtrimuye-vakcinuvannya-vid-covid-19_n114573.

УДК 271.2(477)(091)«988/1569»

*Роман Сітарчук,
Маргарита Колеснікова
(м. Полтава)*

УКРАЇНСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА НА ШЛЯХУ ДО ТОМОСУ: ВІД ХРЕЩЕННЯ ДО ЛЮБЛІНСЬКОЇ УНІЇ

У повідомленні здійснено огляд основних намагань щодо встановлення і збереження автокефалії православної церкви від прийняття християнства в українських землях до їхнього входження до складу Речі Посполитої.

Ключові слова: автокефалія, Томос, українська територія, християнство, церква.

Щоб зрозуміти як українці змогли пройти свій тернистий шлях до помісної церкви необхідно глибоко проаналізувати витoki українського християнства, відношення правителів держав, що існували на теренах України, до релігії та релігійності українського народу, національно-визвольну боротьбу та ґрунт українського національного відродження. Глибока жертвність українців заради своєї віри, своєї церкви стала надійним фундаментом для творення УПЦ.

Коріння мрії українців про Томос сягає глибин віків. Воно міцне і непорушне, надійно тримає релігійність нашого народу. Від 988 р., часу прийняття Руссю християнства, легенди, фольклор, а також писемні джерела доносять до нас відлуння душевних прагнень предків. Особливе місце у значенні християнської місії для українських теренів посідає Київ, столиця Русі, бо саме він освітив Київську Русь світлом монотеїзму – християнської віри, завдячуючи активній діяльності Володимира Великого. Тому важливо проаналізувати місце

християнської, згодом православної релігії у житті українського народу від її зародження до важливих переломних моментів у її розвитку, зокрема таких як утворення Речі Посполитої і входження до її складу українських земель.

Загальною методологічною основою для дослідження стали праці вітчизняних вчених Б. Андрусишина, І. Богачевської, В. Бондаренка, М. Брайчевського, Т. Висоцької, В. Войналовича, В. Єленського, С. Здіорука, А. Колодного, М. Мариновича, Г. Надтоки, О. Онищенко, О. Сагана, П. Сауха, В. Токмана, М. Черенкова, Л. Филипович, Є. Харьковщеника, К. Щоткіної, П. Яроцького та ін.; для вивчення й оцінки історичних наративів православ'я, фахових богословських суджень та ймовірних шляхів вирішення розбіжностей у релігійному житті – напрацювання архімандрита К. Говоруна, митрополита Дмитра (Рудюка), патріарха Філарета (Денисенка), які поетапно проаналізували стан утвердження християнства на українських теренах та взаємовідносини держави і церкви.

Важливою віхою по утвердженню християнства в землях Київської Русі стало вшанування Володимира Великого його сином Ярославом Мудрим, який був невдоволений тим, що з Візантії на Русь присилають грецького митрополита і прагнуть отримати право мати «свого митрополита». Саме за його правління було обрано першого «автокефального» главу Київської церкви – митрополита Іларіона. До того ж історичною підставою до українського Томосу була діяльність апостола Андрія Первозванного. У легенді, описаній у «Повісті минулих літ» (XI ст.), говориться, що він освятив і пагорби, і споруди та поставив Хрест. Апостольське походження Київської церкви є підґрунтям для канонічної самостійності. Вищезначене твердження літопису підтверджує статус Києва як християнської столиці, освяченої «з перших рук». Це стало серйозною заявою на церковну самостійність, бо саме апостольське хрещення було підставою для отримання автокефалії. Наприклад, так стали автокефальними церкви Грузії та Кіпру [2, с. 9].

Онук Володимира Мономаха Ізяслав Мстиславович вів боротьбу за київський стіл з дядьком – володимиро-суздальським князем та засновником

Москви Юрієм Долгоруким. Він бажав підняти авторитет Києва. Ставив питання про автокефалію та обрання Київського митрополита Климента Смолянина. Цього митрополита не визнав Константинополь, тому його перебування на кафедрі недовге. Зв'язавшись із Константинополем Юрій Долгорукий посадив із пошаною на митрополичу кафедру грека. Це стало можливим, бо Константинополь був ще могутнім. Проте, не зважаючи на те, що Москва була ще слабкою, і Константинополь, і Москва розмінjali інтереси Київської держави [5, с. 378].

Після монголо-татарської навали, яка знищила матеріальну основу автокефалії, на контроль над митрополичою кафедрою претендували Галич, Чернігів, Володимир над Клязьмою. Феодальна роздробленість Русі стала в цьому питанні і проблемою, і порятунком: руські землі розвивалися кожна за власним сценарієм, відповідно до свого входження до нових державних, політичних, церковних засад [6, с. 438].

На політичній арені знову з'являється Константинополь і переносить Київську митрополичу кафедру в Північну Русь (у Залісся – до Володимира на Клязьмі, а потім – і до Москви). Глава Руської церкви, як і раніше, називався митрополитом Київським із головною кафедрою в Києві, але митрополити перебували під «крилом» князя Володимирського, а потім, відповідно, Московського. У цій ситуації Київський митрополит перебував «за кордоном». Русь залишилася без духовної опіки.

Втім історичні факти свідчать, що Київська церква вистояла. У цей час церкви Галицько-Волинського князівства і Литви відчайдушно боролися за своє існування. Данило Галицький, який приклав багато зусиль, щоб перемогти у боротьбі за митрополію, переміг і отримав від Константинополя митрополита Кирила [3, с. 87]. Проте саме Кирило потім переніс цю кафедру на північ, до Москви. Південній Русі дісталася тільки Галицька кафедра, яку потім взагалі скасували, щоб не ділити Київську митрополію. Це було зроблено для того, щоб залишити її у спадок неподільною.

Наступна хронологія красномовно свідчить про запеклу боротьбу навколо питання «київського титулу». У 20-ті рр. XIV ст. Київське князівство входить до Великого князівства Литовського. І литовські князі, і київські митрополити претендують на «київський титул». Але основне слово залишається за Константинополем, а він, на жаль, був орієнтованим на Москву. Константинопольський патріарх мав підозру щодо литовських князів і єпископів, вважаючи, що ті у змові з Римом.

У 1370-ті рр. духовна влада отримує титул «Митрополит Київський, Литовський і Руський». Титул гучний, але обмежений: резиденція митрополита знаходиться у Москві.

Наступною спробою тернистого шляху до Томосу стали дії князя Литовського Вітовта. Це був черговий прорив автокефальних тенденцій церкви Русі-України. Вітовт відмовився підкорятися духовній владі Київсько-Московського митрополита Фотія (ставленика Константинополя). Князь бачив «гріхи» митрополита, який не дбав про духовність церкви, а тільки збирав данину, яку вивозив до Московії. Він був ще й злодієм, тому що збирав церковні цінні речі, які накопичувалися століттями аж до монголо-татарської навали, вціліли тоді, а тапер ставали надбанням Московської держави.

Зважаючи на бездіяльність Константинополя, Вітовт пішов шляхом своїх попередників: скликав церковний Собор у Новгороді Литовському, на якому обрали «Митрополита Київського і Всієї Русі» Григорія Цамблака. Константинополем він не був підтриманий, як і багато інших самостійних «автокефальних» митрополитів. Як бачимо, Вітовт не став виключенням зі списку правителів держав, які не зраджували бажанню отримати «свого митрополита» [1, с. 167].

Утім, усього через півстоліття Москва й собі вирішила здобути церковну самостійність – спочатку було висвячено митрополита, який отримав титул Московського, а потім титул митрополита дуже скоро було піднесено до патріарха. Титул «Митрополита Київського», хоч як намагалася його зберегти

за собою Москва, «відклеївся» від московського першосвященника – його міцно утримував чинний на той момент митрополит Київський Ісидор.

Отже, Московська держава – так само як інші православні держави – дозріла до автокефалії і так само, як багато інших церков, пішла шляхом самостійного проголошення церковної самостійності. Утім, у це нове життя, хоч як намагалася, вона не змогла потягнути за собою Київ. Київ залишився у єдності з Константинопольською церквою. Московську автокефалію Константинополь не визнавав сто п'ятдесят років» [7 с. 23–24].

Її визнання було здійснено за часів Бориса Годунова, який, заманивши у «гості» патріарха, тримав його у себе близько року, доки той не зрозумів, що без визнання Московської автокефалії з «гостей» йому не вибратися. Автокефалію Борис здобув, а слави, якої бажав, не отримав, бо зробив це неправдою та під тиском, як завжди вчиняли його і попередники, і послідовники.

Протягом двох століть: між 1458 і 1686 рр. формувалася українська традиція, українська церква. Це був період політичних і релігійних протистоянь, гонінь, утисків. А також час пошуків, досліджень, нововведень. І новою була відмова від сліпого виконання вказівок владик. Пріоритетним стає вміння шукати опору в собі, впливати на духовну і світську владу. Тоді сформувалася нова тенденція: церква знаходила народну підтримку, бо князям віри не було (вони були іновірцями). Князі хотіли мати «своїх першосвященників», тому й ідея автокефалії носила яскраво виражений політичний характер. Князі бачили у митрополитах сподвижників, дипломатів, якими вони і були. Церковній владі теж було вигідно йти в унісон зі світською владою.

Після утворення Речі Посполитої у 1569 р. питання православної церкви змінилося. Воно відходить на другий план. Ми знаємо, що королі – ревні католики, тому православ'я для них – об'єкт поглинання католицькою церквою. Проблем вистачало в усіх. Православ'я пригнічене католицизмом, Константинополь – під владою турків і не міг надати допомоги. Тому питання української автокефалії набуває драматичного звучання. До цього періоду належать, напевно, найбільші випробування в історії української церкви, яка час від часу майже

зникала під тиском непереборних обставин і тільки завдяки внутрішнім ресурсам – і, може, не без участі дива – знову поверталася до життя. У цей період автокефалія вперше усвідомлюється як необхідність – і політична, і технічна.

Тобто, якщо можна говорити про «автокефалію як мрію», то перші її прояви з'явилися саме у цей період. Ця мрія сформувалася і почала міцніти на тлі боротьби українців за самих себе й власну церкву [4, с. 225].

Україна гідно пройшла свій тернистий шлях до автокефалії: від початків – до Люблінської унії. Вона рухалася до своєї помісності не повільно, покроково, а майже бігла, щоб встигнути скористатися обставинами, які допомогли б їй отримати не тільки державну незалежність, а й церковну.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрусишин Б., Бондаренко В. Державно-церковні відносини: історія, сучасний стан та перспективи розвитку. - К.: Вид-во Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 2011. - 512 с.
2. Брайчевський, М. Ю. Утвердження християнства на Русі / М. Ю. Брайчевський. - Київ : Наукова думка, 1988. - 264 с. - ISBN 5-12-000096-7.
3. Згурська М., Белочкіна Ю. Данило Галицький / М. Згурська, Ю. Белочкіна. – Київ : Фоліо, 2018. 122 с.
4. Колодний А. М. Національна Церква – форма духовного самовираження українства / А. Колодний // Україна в її релігійних виявах. Монографія. – Львів, СПОЛОМ, 2005. – С. 220-228.
5. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. Т. 1. До середини XVII ст. - 3-тє вид. - К.: Либідь, 1995. - 672 с.
6. Саган О. Н. Вселенське православ'я. Суть. Історія. Сучасний стан. Київ: Світ Знань, 2004. 912 с.
7. Щоткіна К. Хроніки Томосу. Харків: Віват, 2019. 304 с.

УДК 271.222(470:477.52)«19»

*Оліцький В'ячеслав
(м. Суми)*

РІШЕННЯ ПОМІСНИХ СОБОРІВ РПЦ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст. ТА ЇХ ВПЛИВ НА СУЧАСНЕ ФУНКЦІОНЦВАННЯ РПЦ

Проаналізовано рішення Помісних Соборів Руської Православної Церкви після її відродження у 1943 р. та рішення Архієрейського Собору 1961 р., який затвердив «Положення про управління РПЦ». Визначено особливості управлінської системи РПЦ, які запроваджувалися даними постановами. На основі джерел розкривається суть запроваджуваних основ функціонування